

синтаксислик нормасына сәйкес келе бермейди. Қарақалпақ тилинде хал фейил, келбетлик фейил, кеңислик сеплигиндеги ҳәркет аты фейиллери арқалы билдирилген фейил конструкциялар бас гәтеги баслаўыштан басқа өзиниң жеке баслаўышына ийе болады. Бул жағдайда бетлик емес конструкциялар тамамланғанлықты билдириўши интонациясына ийе болып бағыныңқы гәпти курайды».

Қарақалпақ тилиндеги бағыныңқы қоспа гәплер автор сөз етип отырған дәўирге шекем 1946-жылы баспадан шыққан Н.Дәўқараевтың «Қарақалпақ тилиниң грамматикасы. Синтаксис», 1956-жылы баспадан шыққан А.Есемуратов, А.Хожамбергеновлардың «Қарақалпақ тилиниң грамматикасы. Синтаксис» атлы мектеп грамматикаларында сөз етиди, ал арнаўлы илимий изертлеў объекти болған жоқ еди. Сонлықтан да К.Бердимуратовтың мийнети қарақалпақ тилиниң бағыныңқы қоспа гәплерине бағышланған биринши мийнет болып есапланады.

Жуўмақлап айтқанда К.Бердимуратовтың илимий жумысларының әхмийетин төмендегише белгилеў мүмкин:

1. Жоқарыда айтып өткенимиздей, К.Бердимуратовтың мийнети қарақалпақ тилинде бағыныңқы қоспа гәплерге бағышланған биринши мийнет болып есапланады. Бул мийнет бүгинги күнге шекем усы мәселеге бағышланған көплеген изертлеўлерге негиз болып қалмақта.

2. Мийнетте көпшилиқ тюкологлар шатастырып келген бетлик емес формалар арқалы билдирилген бағыныңқы гәплер хәм олардың хал фейил, келбетлик фейил топламларынан айырмашылығы ашып берилген.

3. Автор бағыныңқы гәптиң интонациясына айрықша итибар қаратады. Оның пикиринше, баянлаў интонациясы бағыныңқы қоспа гәплерди анықлаўшы тийкарғы белгилердиң бири хәм ол бағыныңқы гәплерди кеңейтилген ағзалардан ажыратыўда үлкен әхмийетке ийе.

ЭЗГУЛИККА ЙЎҒРИЛГАН ТЕРАН НИГОХ СОҲИБИ

С.Сариев – *филология фанлари номзоди, доцент*

Урганч давлат университети

О.Гайлиева - *филология фанлари номзоди, доцент*

Бердақ номидаги Қарақалпақ давлат университети

Хар бир халқни дунёға танитадиган нарса – бу ўша халқниң миллийлиги ва ўзлигини қайдаражада англаши, аждодлардан қолған миллий мероси ва қадриятларини нечоғлиқ эъозлаши ва қадрлашиға, охир-оқибатда дунё хамжамиятиға ўз сўзини дадил айта олишиға боғлиқ. Халқдаги бу хусусиятлар ва жиҳатларниң шаклланишида эса ўша халқ ичидан етишиб чиққан теран нигохли ва ўткир мушохадали инсонларниң роли бениҳоят каттадир.

Бу каби инсонлар ўзлариниң илму-маърифатға йўғрилган эзгу фикрлари, эзгу сўзлари ва эзгу амаллари орқали миллат маънавиятини яна бир поғона кўтаришға арзигулик хисса қўшадилар. Бундай кишилар эзгу амалларни ўз хаёт-фаолиятидаги кундалиқ вазиға ва бурчлардан бири деб биладилар ва бу улар учун одатий ҳолға айланади.

Хаёти эзгуликка йўғрилган инсонларниң бу каби инсоний жиҳатларини эътироф қилиш эса бошқаларға ибрат бўлиши билан бирға зиё аҳлиға ҳузур бағишлайди. Айниқса, келажак авлод учун азиз инсонлар хаёти ва фаолияти, яшаган сермазмун ва ижодий сермахсул умри ниҳоятда бетакрор ҳодиса ва катта воқелик ҳисобланади. Албатта бир кун келиб, эзгу амалли хар қандай инсон ҳақида эзгу фикрлар билдирилади, эзгу сўзлар айтилади ва эзгу амаллар ила ёдға олиниб хотириланади.

Таниқли адабиётшунос, теран фикрли ва ўткир мушохадали мунаққид, академик Матёқуб Қўшжонов ана шундай - ўйлаган фикри, сўзлаган сўзи ва қилган амали илмға вқа эзгуликка йўғрилган азиз инсон эди. У ўзиниң сермазмун хаётида ниҳоятда сермахсул илмий-ижодий ва маърифий фаолият олиб борди. Матёқуб Қўшжонов адабиётшунос сифатида майдонға кириб келар экан, ўзиниң аниқ мақсадли илмий йўналишини белгилаб олди ва бу йўналишда тизимли тарзда фаолият ва изланишлар олиб борди. Ўз устида тинимсиз ишлаган ва изланған Матёқуб Қўшжонов ниҳоят бетакрор олим, теран фикрли мунаққид ва беназир бадий ижод соҳибни бўлиб шаклланди. Шуниси аҳамиятлики, бирор-воқеа-ҳодисани кўриб билиб, кузатиб баҳо бериш, фикр билдириш бошқа-ю, ўша воқеликниң ичида қайнаб уни хис қилиш, англаш ва идрок этиш орқали баҳо бериш бошқа.

Академик Матёқуб Қўшжоновиң ўзига хос жиҳати шунда эдики, у олим ва мунаққид сифатида ёзувчи ёки шоирниң ижод махсулини фақат кузатув

ва таҳлиллар орқалигина эмас, балки, ўзи хам бадий асар ёзувчи ижодкор, ёзувчи бўлиш ва хис қилиш орқали ўз илмий қарашларини билдирадиган олим эди. Олиминиң нафақат илмий ижод, шу билан бир вақтда бадий ижодда беназир ва хар томонлама мукамал ижодкор бўлиб етишганлиги адабиётшунослигимиз билан бирға бадий адабиёт учун хам ноёб ходисалардан бири бўлди.

Шу жиҳатдан айтиб ўтадиган бўлсак, биз хам халқ эпик мероси хусусида изланишларимиз жараёнида достонларни сюжет ва туркумлилик, силсила жиҳатдан, матнлар ва воқеалардаги, шунингдек, уларниң оғзаки ва қўлёзма вариантларидаги тафовутларни ўрганиш жараёнида достонларниң ижро жараёнидан хабардор бўлишниң фойдаси катта. Чунки, достонниң ўзи қандай ижодий ҳодиса эканлигини хис қилиш учун уни ўқиш ёки эшитишниң ўзи кифоя қилмайди. Бунинг учун достонни ижро қилиб кўриш керак. Шундагина халқ достонлари, жумладан, “Гўрўғли” достонларидаги Гўрўғли ва Ҳасанхон билан боғлиқ эпик воқеликни, Гўрўғли ва Гуландом, Ойсултон ва Бозиргон воқеаларидаги драматизмни, Оға Юнус ва Мисқол парилар, Авазхон ва Бўтақўз воқелигидаги лиризмни яна-да теран англаб олиш мүмкин.

Назаримизда, хар бир олим ўз илмини амалиёт билан ҳамоҳанг тарзда рўёбға оширса, бу нур устиға аъло нур. Бугунги кунниң талаби хам айнан шундай. Олимларимиз олиб борган илмий изланишлар, тадқиқотларниң натижалари фақат қоғозлардагина қолиб кетиши керак эмас.

Авваломбор, изланишлар ва тадқиқотлар амалиёт билан боғланган ҳолда олиб борилиши ва ниҳоят тадқиқотларниң натижалари хам амалиётға, ижтимоий хаётға, ишлаб чиқаришға татбиқ этилиши лозим.

Шу маънода ўзбек фольклоршунослигида хам илмниң амалиётға татбиқи масаласида эътиборға молик ишлар амалға оширилмоқда. Жумладан, ЎзР ФА Тил, адабиёт ва фольклор институтиниң Фольклор бўлими ходимлари томонидан академик Тўра Мирзаев ва Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган маданият ходими, профессор Маматқул Жўраевларниң бевосита раҳбарликлари остида “Ўзбек халқ ижоди ёдгорликлари” 100 томлигини нашр қилиш ишлари бошлаб юборилганлигини айтиб ўтиш жоиз. Мазкур салмоқли ишни хам илмниң амалиётға

интеграцияси сифатида қайд қилиб ўтиш ўринли, деб ўйлайман.

Матёкуб Қўшжоновнинг илмий ва адабий ижодий фаолиятини ҳам айнан илм ва бадий ижодни жамиятга интеграциялишувининг ёрқин намунаси сифатида баҳолаш адолатдан бўлади. Шу туфайли М.Қўшжонов ҳақидаги хотираларни ўзбек фольклоршуносларининг бугунги кундаги дарғаси, академик Тўра Мирзаев ва у бошлиқ “Фольклор бўлими”нинг барча илмий ходимлари қалбидарё азиз инсон сифатида эсга олишади. Бу эса М.Қўшжоновнинг ўзбек фольклорига, ўзбек халқ оғзаки ижодига ҳам бефарқ бўлмаганлигини кўрсатади.

Олим ва мунаққид Матёкуб Қўшжоновнинг 2008-йилда Тошкентдаги “Ўзбекистон” нашриётида чоп қилинган “Жайхун жилолари”[1] китобида домла ўз ҳаёт йўли ҳақидаги хотираларни эслаши асносида Ўзбекистон Республикасининг биринчи президенти Ислам Каримовнинг 1997 йил 20 октябрдаги “Хива шаҳрининг 2500 йиллиги” муносабати билан сўзлаган нутқида миллий кадриятларимиз ва санъатимиз ривожига муносиб ҳисса қўшган таниқли инсонлар қаторида Бола бахши – Қурбонназар Абдуллаевни ҳам тилга олиб ўтганлигини алоҳида фахр билан қайд қилиб ўтади. Ўзбекистон Республикасининг биринчи президенти нутқини эшитиш асносида домланинг хотиралари тарихга яна-да узоқроқ сингиб, салкам ярим аср олдинги даврга, аниқроғи 1957-йилларга қайтади.

Домла Матёкуб Қўшжонов ўша 1957 йилда Хива туманидаги дўсти, туман раҳбарларидан бўлган Худойберган Раҳимов уйида меҳмон бўлганлигини эслайди.

Меҳмондорчилик ниҳоятда ҳолисона ва чин дилдан ўтганлигини эслар экан, меҳмоннинг илтимосига кўра мезбон Бола бахшини уйига таклиф қилгани ва бахши билан дилдан суҳбат қурганликлари, Бола бахши “Ошиқ Ғариб ва Шохсанам” достонини мароқ билан жўшиб қуйлаганлиги, мезбону-меҳмонлар эса мириқиб достон тинглаганлигини келтириб ўтади. Ачинарлиси, ўша 1957-йилларда замона қалтис, қатоғоннинг машъум оқибатлари ҳалигача ўз таъсирини ўтказиб турган бир даврда, бахши қандайдир ҳадик билан достон қуйлаган бўлса, меҳмону-мезбонлар ҳам шундай қўрқув билан достон эшитишган экан.

Матёкуб Қўшжонов Бола бахши билан суҳбатни хотирлар экан, бахши отанинг: “Ман қувғинда юргандийман... Эл орасина-да кўп чиқавармийман, бахшиларнинг ҳозир қадринга етавармидилар... Ман айтадагун достонлардан ялонг (нукул) хато қавлийдилар” [1], деган сўзларини келтириб ўтади. Ўша давр 1957-йиллардаги замона зайлини билган домла: “Хоразмнинг ўзига хос лаҳжасижа айтилган бу шикоятмўза гаплар менга тушунарли эди” дея ўз муносабатини билдириб ўтади.

Ўтган асрнинг ўрталаридаги мустабид мафкура халқимизнинг нафақат ижтимоий-сиёсий ҳаётида, балки, маданий-маърифий ҳаётида, хусусан, санъат, фольклор ва бадий адабиётида ҳам аянчли изларини қолдирган эди.

Матёкуб Қўшжонов тарихнинг оғриқли даврларини эслар экан, суҳбатдоши Бола бахши – Қурбонназар Абдуллаевнинг: “Э-Э, бу гапларни қўяваринг. Ман сизга бир достон айтиб берайин”, деб “Ошиқ Ғариб ва Шохсанам” достонини айтиб берганини ва меҳмону-мезбонлар достонни қарийб икки соат давомида мириқиб эшитганликларини келтириб ўтади.

Қизиғи шундаки, Бола бахши достоннинг шеърый матнларини қуйлаганида бир қуйни иккинчи маротаба

такрорламаганлиги эътиборга молик. Қайд қилиш жоизки, ўзбек достончилигида достонни қуйлаш жараёнида ижро қилинган бир қуй иккинчи маротаба такрор ижро қилинмаган. Чунки бунга зарурат бўлмаган. Бунинг сабаби шуки, достон қуйлари етмиш иккита деб келтирилади. Айрим маълумотларда эса юздан ошади, деб келтирилади. Ҳар бир қуйнинг ўз номи бор. Масалан: “Илғор”, “Шох кўчди”, “Найларман”, “Зоринжи”, “Кўр қиз” ва ҳаказо.

Қизиғи шундаки, мазкур номлар билан ижро қилинадиган қуйларнинг ўзи камида тўртта ёки бешта вариантдан, очиги туркумдан иборат. Шунинг учун мусиқашунослар мазкур қуйларни “Илғор” туркуми, “Найларман” туркуми деб туркумларга ажратиб ўрганган маъқул кўринади. Бу фикримизни Бола бахшининг фарзандлари, Ўзбекистон халқ бахшилари, Норбек ва Етмишбой Абдуллаевлар ҳам тасдиқлайдилар.

Хуллас, яна Матёкуб Қўшжоновнинг хотираларига қайтадиган бўлсак, 1957-йилдаги ўша меҳмондорчилик охирида бахши отадан кўп раҳматлар эшитган домла Бола бахшининг кўз қарашлари ва ҳаракатларида: “Ҳайриятки, достонларни кадрлайдиганлар ҳам бор экан” деган маъно англаганлигини алоҳида қайд қилиб ўтади.

Домла Матёкуб Қўшжонов мазкур “Жайхун жилолари” асарида ўз хотираларини хотирлар экан, мустабид шўролар даврида барча миллий кадриятларимиз қатори “Алпомиш” достонининг “Феодал мулкчиликни тарғиб қилувчи достон” сифатида қораланиб, бадий адабиётдан олиб, ўчириб ташланганини ҳам ачиниш билан хотирлайди. Ва шу аснода бугун ватанимиз мустақилликка эришганидан кейин миллий кадриятларимиз сифатида ўз кимматини топгани ва халқимизга қайтариб берилганини шукроналик ва ифтихор битлан қайд қилиб ўтади [1].

Мазкур достонга ватанимиз мустақилликка эришганидан кейин иккинчи умр берилди. Мустақиллик “Алпомиш” достонига иккинчи умр берган бўлса, академик Тўра Мирзаев мазкур достон асосида ўзбек халқининг шаклланиш тарихи, унинг кадриятлари ва эпик дунёқараши, шунингдек, ўзбек давлатчилигининг шаклланиш тарихи бундан бир неча минг йиллар олдин бошланганини эпик тарих, эпик воқелик ва “Алпомиш” достонидаги эпик сюжет орқали асослаб берди. Натижада “Алпомиш” достонининг 1000 йиллиги Республикаимиз миқёсида кенг нишонланди ва бу орқали ўзбек халқи эпик тафаккурининг маҳсули бўлмиш бой эпик мероси ва кадриятларини жаҳон ҳамжамияти яна бир бора тан олди.

Академик М.Қўшжонов томонидан юқорида келтирилган Бола бахши –Қурбонназар Абдуллаев ва “Алпомиш” достони ҳақидаги хотираларининг ўзи фольклоршуносликда бир қатор фикрларни исботлашга ва ҳулосалашга асос бўла олади. Жумладан, авваломбор айтиш мумкинки, Бола бахши ижодининг таъқиқланганлики шуки, бахши саводли, мадраса кўрган, устоз кўрган бахшиларнинг авлоди, яъни устозода бахши бўлганлиги туфайли, мустабид шўролар замонида ҳам достонларда қадимдан мавжуд бўлган яратганга шукроналик, худога илтижолар акс этган матнлар ва сахналарни ўзгартирмасдан ижро қилган. Бу эса ўша мутабид тузумга, замонга ёқмаслиги турган гап эди. Натижада Бола бахшининг достон ижро қилиши таъқиб остига олинган.

Бола бахшининг фарзандлари Ўзбекистон халқ бахшилари Норбек ва Етмишбой Абдуллаевларнинг қайд қилишларича, Бола бахши мустабид замон таъқибларидан қочиб, ҳатто маълум бир муддат қўшни Туркменистоннинг Тошхўвуз вилоятида, Кўхна Урганч томонларда яшаб келишга мажбур бўлган экан.

Бу талогўплар оралиғида Бола бахши иккинчи жаҳон урушида ҳам қатнашиб, уруш жанггоҳларида мардонатор жанглар қилган, ўз сафдошларига Гўрўғлининг мардиклари, Ошиқ Ғарибнинг вафодорлиги, Юсуфбек ва Аҳмадбекларнинг ватанпарварликлари тараннум қилинган халқ достонларини куйлаб бериш орқали жангчи дўстларини садокат ва вафодорликка, ватан ҳимояси йўлида мардонатор бўлишга қорлаган. Ғалаба онларини ўз сафдошлари билан биргаликда нишонлаган. Шундай қонли жанглардан омон қайтиб келган Бола бахши урушдан қайтиб келгач, ўз ижодий фаолиятини яна давом эттирди. Халқ достонларини мароқ билан куйлаб, элга завқ-шавқ улашиб яшади. Бола бахши Хива достончилик мактабига асос солди ва бугунги кунда унинг юзлаган издошлари ижод қилмоқда.

Бола бахши саводли бахши бўлганлиги учун у достонларни чиройли ва бетакрор матнларини достон қўлэмаларида қандай ёзиб қолдирилган бўлса, шу ҳолича куйлаган, ўзгартирмаган. Бу эса ўз навбатида Бола бахшини “достонларни ўз билганича куйлайверадиган отарчи” сифатида эмас, балки “достонларни муқаддас ва бетакрор ҳодиса” сифатида куйлаган, шу соҳага қалбан сингиб кетган бахши сифатида эътироф этишга ундайди.

Маълумки, Хоразм бахшиларининг аксарияти қадимда қўлэмалардан ўрганиб ёдлаганлар. Достонларнинг қўлэмаларида эса бугунги кунда унутилиб кетган достонлар, эпик сюжетлар, воқеликлар, персонажлар учрайди. Мазкур эпик сюжетларнинг аксарияти кейинги даврларда оғзаки ижрода унутилиб кетганлигининг гувоҳи бўлмоқдамиз. Айрим достонларнинг сюжетлари эса оғзаки ижрода бир-бирига қўшиб юборилган. Жумладан, “Бозиргон” достонидаги “Ойсултон” воқеаси алоҳида шохобча бўлганлигини кекса бахшилар ҳозиргача эслаб ўтишади. Бироқ кейинги даврлар бу сюжетлар қўшиб, бир достон таркибига қўшиб юборилган.

Бола бахши - Қурбонназар Абдуллаев беш яшарлик пайтида қасалланиб тўшаққа ётиб қолади. Шунда унга уйдаги сандикда сақланаётган, бобоси Усмон бахшидан қолган халқ достонларининг қўлэмалари ва Махтумқули қўлэмаларини ўрганишга даъват этадилар. Ёш Қурбонназар эса достонларни ана шу қўлэмалардан ўрганиб ёд олади ва ижро қила бошлайди [2]. Шу-шу қўлэмалардан ўрганган достонларни ўзгартирмасдан куйлашни одат қилиди. Бу ўзгартирмаслик фольклоршуносликда “матн турғунлиги” деб қайд қилинади. Бироқ “Турғун матн” иборасини ижодий импровизация йўқ экан, деб тушунамаслик керак.

Қўринадик, халқимиз орасида қўлэзма китоблар муқаддас саналган. Қўлэзма китобларни мато ва бошқа покиза нарсаларга ўралган ҳолда покиза жойларда сақлаганлар. Қўлэмаларга таҳорат қилмасдан, нопок ҳолда қўл уриш ҳам гуноҳ саналган. Нопок жойларга қўйилмаган. Шулар қатори халқ достонларининг қўлэзма нусхалари ҳам жуда эътибор билан сақланган. Бола бахши - Қурбонназар Абдуллаевнинг бобоси Усмон бахшидан қолган достон қўлэмалари, Махтумқули шеърлари қўлэмалари ва шу каби барча қўлэмаларнинг сандикда сақланиши фикримизни тасдиқлайди.

Бу каби қўлэмалар ичидан (уларнинг айримлари Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик

институти Қўлэмалар фондида сақланади) асл нусхаларини аниқлаш, уларни илмий таҳлил қилиш ва халқимиз эътиборига ҳавола қилиш бугунги фольклоршуносликнинг асосий вазифаларидан бири ҳисобланади. Назаримизда, бундай асл қўлэмаларни фольклоршунослик учун бетакрор ҳодиса сифатида қараш керак бўлади. Чунки қўлэмаларнинг тили ва услуби, уларнинг ғоявий-бадий хусусиятлари оғзаки вариантлардан бирмунча алоҳидаликларга эга бўлиб, уларда ўз даврининг руҳи акс этиб туради. Биз эса мана шу руҳни сезишимиз керак бўлади.

Бу алоҳидаликлар биринчидан, қўлэмалардаги достонлар сюжети ва матнларининг бир-бирини такрорламаслиги ва тўлиқлиги, оғзаки вариантдаги шеърини матнлар орасидан тушиб қолган айрим мисраларнинг қўлэмаларда тўлиқ берилиши, айрим атама ва топонимларнинг тўғри берилиши ва шу каби қўлаб жиҳатларида намоён бўлади.

Қўлэмаларни яна бир аҳамияти шунда қўринадик, айрим бахшиларнинг тўғри келган сюжетни “Гўрўғли” достонларидан деб айтилиши каби нотўғри ижодий фаолиятига ҳам нуқта қўйган. Жумладан, академик Тўра Мирзаевнинг келтиришича, XIX асрнинг охири XX асрнинг бошларида “Ҳикояти Гўрўғли султон” қисса-достонининг литографик усулда чоп қилиниши ва мазкур китобнинг бир неча қўлэзма нусхаларда тарқалиши айрим бахшилар томонидан тўғри келган сюжетни “Гўрўғли” достонларидан деб ижро қилинганлиги каби нотўғри ижодий фаолиятига чек қўйган. Чунки, ҳатто “Тошбақа” деган достон сюжетини “Гўрўғли” достонларидан деб куйлаган бахшилар ҳам бўлган экан-да.

Шунинг учун бўлса керак, фақат қўлэмалардан ўрганган Бола бахши достонларга (замона зайли деб) ҳар хил сюжетларни, олди-қочди ибораларни қўшиб куйлашдан сақланган. Айнан қўлэзма китобдаги достонни куйлаган.

Тўғри, бахши импровизацияга эга бўлиши ва ўз услубини яратиши зарур. Бола бахши ҳам достонлар ижроси жараёнида ўз импровизациясини шу даражада маҳорат билан амалга оширганки, диққат қилинса, бу умуман достонларда сезилмай қолган. Бу эса Бола бахшининг юксак ижодий маҳоратидан дарак беради.

Академик Матёқуб Қўшжонов ўз хотираларида Бола бахши - Қурбонназар Абдуллаевнинг нечоғлик акли расо ва маърифатли, дунёқараши ниҳоятда кенг ва бетакрор истеъдод соҳиби эканлигини ўша даврда, у билан бўлиб ўтган биргина суҳбатнинг ўзидаёқ теран назар билан англаб олган эди. Бола бахшининг нигоҳи ва қарашларидан достонни қадрлайдиган инсонлардан мамнуният ва миннатдорлик ҳиссини англаб олган эди.

Қўринадик, халқимизнинг теран назар соҳиби бўлган буюк фарзандлари аجدодлари айтган ёки айтмоқчи бўлган фикрларни, ўғитларни англаб ола билиши ва халқимизга, келажак авлодларга етказа олиши зарур экан, академик Матёқуб Қўшжоновда ҳам айнан шу “теран назар соҳиби” эканлиги ҳислати ярқ этиб қўзга ташланиб туради.

Биз келажак авлодлар эса нафақат қадриятларимиз ва миллий меросимизда акс этган фикрларини англай олишимиз, шу билан бирга Матёқуб Қўшжонов каби теран назарли ва ўткир мушоҳадали аждодларимизнинг нима демоқчи эканлигини англаб олиб, келажак ворисларга етказа олсак, халқимиз олдида турган бурчимизни маълум даражада бажарган бўламиз.

Адабиётлар

1. Қўшжонов М. Жайхун жилолари (хотиралар, очерклар, адабий портретлар). –Тошкент: “O`zbekiston” 2008, 14-б.
2. Матёқубов Б. Достон наволари. –Тошкент: “O`zbekiston” 2009, 9-б.